

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи**

**Соціальна робота в умовах воєнного стану:
виклики та досвід**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконала:

студентка 4 курсу, 401 групи
Барановська Аліна Вікторівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент **Мудрий Я.С.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № від «__» _____ 2025 року
Зав. кафедрою _____ проф. Тимчук Л.І.*

АНОТАЦІЯ

Барановська А. В. Соціальна робота в умовах воєнного стану: виклики та досвід. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м.Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні засади соціальної роботи в умовах війни, розкрито ключові виклики та досвід, що постали перед соціальною роботою в період воєнного стану.

У першому розділі розкрито принципи соціальної роботи, її цінності та нормативно-правове забезпечення. Окреслено ключові виклики, що постали перед соціальними службами та фахівцями в період воєнного стану.

У другому розділі описана діяльність соціальних служб, установ, волонтерів, громадських організацій. Представлено приклади застосування соціально-психологічної допомоги, групової терапії, психодіагностики дітей. Визначено важливість дотримання етичних норм та адаптаційних стратегій в кризових умовах.

Ключові слова: соціальна робота, воєнний стан, ВПО, соціальний працівник, гуманітарна допомога, психологічна підтримка.

ABSTRACT

Baranovska A. V. Social work under martial law: challenges and experience. Qualification work for obtaining the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 231 Social work. Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University, Chernivtsi, 2025.

The qualification work analyses the theoretical foundations of social work in war conditions, reveals the key challenges and experiences that appeared before social work during the martial law.

The first chapter reveals the principles of social work, its values and regulatory and legal support. The key challenges faced by social services and specialists during martial law are outlined.

The second chapter describes the activities of social services, institutions, volunteers, public organisations. Examples of the use of social and psychological assistance, group therapy, psychodiagnostics of children are presented. The importance of compliance with ethical norms and adaptation strategies in crisis conditions was determined.

Keywords: social work, martial law, IDPs, social worker, humanitarian aid, psychological support.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ А .В. Барановська

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	8
1.1. Поняття, принципи та цінності соціальної роботи.....	8
1.2. Виклики та завдання соціальної роботи в умовах воєнного стану.....	11
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	19
2.1. Діяльність соціальних служб та установ, волонтерів та громадських організацій в умовах воєнного стану.....	19
2.2. Професійні виклики для соціальних працівників у воєнний час.....	27
2.3. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб: досвід громадської організації «Дієва громада»	32
Висновки до другого розділу.....	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальна робота як сфера надання послуг має глибоке та довге коріння, яка бере свій початок з різних культур та епох. Ідеї та практики виникли внаслідок їх потреби суспільству в минулому, що стали основою сучасної соціальної роботи.

Ранні форми соціальної допомоги можна спостерігати у стародавньому Єгипті, Римі, Греції, та інших культурах де існували системи підтримки найбільш потребуючих верств населення.

У середньовіччі церкви, монастирі та релігійні ордени надавали основну соціальну допомогу нужденним: бідним, хворим, сиротам. Однак іноді ці послуги мали нестійкий характер та могли бути відсутніми.

В період Ренесансу та Реформації відбувається секуляризація суспільства, що сприяло розвитку більш світських форм благодійності. У Великій Британії в XVI були прийняті «Закони про бідних» (Poor Laws), які стали першою спробою уряду надавати соціальну допомогу.

Під час Індустріальної революції в XIX столітті з'явилися нові соціальні проблеми: урбанізація, бідність, погані умови життя, недостатність робочих місць. В цей період створюються перші організації, які можна вважати прообразами сучасних соціальних служб.

На межі XIX-XX століть почався новий етап в розвитку соціальної роботи. Важливу роль в цьому процесі відігравали такі постаті як Джейн Адамс у США, яка заснувала Hull House в Чикаго, і Мері Річмонд, авторка підручника «Соціальні діагнози» (1917). Також у цей період почали з'являтися програми навчання для соціальних працівників в університетах.

Після Першої та Другої світових війн соціальна робота стала ще більш потрібною та була визнана як необхідна складова суспільного благополуччя.

На сьогодні соціальна робота є багатогранною дисципліною, яка включає в себе такі різновиди діяльності: робота з сім'ями, людьми з інвалідністю, дітьми, людьми похилого віку, особами з СЖО, та будь-ким хто потребує допомоги.

Зародження соціальної роботи як діяльності взяло свій початок в потребі реагувати на соціальні виклики та проблеми, які виникали на різних етапах розвитку суспільства. Еволюція цієї професії від відносно простих форм благодійності до сучасної системи надання соціальних послуг свідчить про важливість та необхідність цієї діяльності.

Соціальна робота завжди була і залишається однією з ключових сфер діяльності, яка спрямована на надання підтримки та покращення якості життя різних верств населення. Її важливість стає ще більш очевидною під час кризових ситуацій, таких як воєнний стан. Під час збройного конфлікту суспільство стикається з численними проблемами, які потребують негайних рішень, і саме фахівці соціальної роботи знаходяться на передовій цієї боротьби.

Актуальність соціальної роботи під час воєнного стану має кілька ключових чинників:

1) Масові переміщення населення. Внаслідок збройного конфлікту багато людей змушені залишати свої рідні домівки та шукати притулок в більш безпечному місці, регіоні чи навіть країні. Ця проблема створює величезне навантаження на систему соціальної підтримки, яка повинна забезпечити внутрішньо переміщених осіб житлом, продуктами харчування, медичною, юридичною та психологічною допомогою.

2) Психологічна травма та стрес. Війна приносить з собою численні психологічні проблеми, які стосуються як дорослих так і дітей. Соціальні працівники відіграють провідну роль у наданні психологічної підтримки та реабілітації постраждалим, допомагаючи їм в подальшій адаптації до нового життя.

3) Зростання рівня бідності та безробіття. Воєнний конфлікт часто призводить до економічних труднощів включаючи втрату роботи чи постійного доходу.

Завдання фахівці соціальної роботи допомогти людям знайти ресурси для виживання, отримати фінансову допомогу та знайти нові можливості для працевлаштування.

4) Забезпечення основних потреб та захист прав. В умовах кризи найбільш важливим є забезпечення захисту прав найбільш вразливих категорій населення, таких як діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю та інші.

5) Інтеграція та соціальна реабілітація. Після завершення бойових дій найважливішим завданням соціальної роботи буде сприяння інтеграції та реабілітації постраждалих. Вона має включати в себе підтримку в поверненні до нормального життя, професійної та соціальної адаптації та подолання наслідків травматичних подій для фізичного та психічного здоров'я людини.

Таким чином соціальна робота під час воєнного стану є не тільки найбільш актуальною, але й життєво необхідною для забезпечення стабільності та відновлення суспільства. Ефективність соціальної роботи в цей період значною мірою визначає наскільки успішно суспільство може подолати кризу та повернутися до умов нормального життя.

Об'єкт дослідження – соціальна робота як професійна діяльність.

Предмет дослідження – виклики та досвід соціальної роботи в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та обґрунтувати виклики та досвід соціальної роботи в умовах воєнного стану в Україні.

Завдання дослідження:

1. Розкрити принципи та цінності соціальної роботи як професійної діяльності.
2. Висвітлити виклики та завдання соціальної роботи в умовах воєнного стану.
3. Проаналізувати діяльність соціальних служб, волонтерства та громадської підтримки в умовах воєнного стану.

4. Дослідити професійні виклики для соціальних працівників у воєнний час.

5. Розкрити зміст, форми та методи соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб на досвіді роботи громадської організації «Дієва громада».

Для проведення дослідження використовувалися такі **методи**: аналіз наукової літератури та офіційних документів, довідкових джерел, статистичних даних, спостереження під час проходження стажерської практики, за діяльністю центрів соціального обслуговування, соціальних установ.

Теоретична значущість дослідження полягає в поглибленому аналізі викликів, що постають перед соціальною роботою в умовах воєнного стану, а також у розкритті професійних принципів, цінностей та змісту діяльності фахівця соціальної сфери в кризовий період. У роботі систематизовано наукові підходи до підтримки внутрішньо переміщених осіб, зокрема дітей, і досліджено специфіку роботи неурядових організацій в умовах збройного конфлікту.

Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні напрямів, форм і методів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на прикладі діяльності громадської організації «Дієва громада». Результати дослідження можуть бути використані для підготовки фахівців соціальної роботи, розробки тренінгових програм, організації психосоціальної підтримки дітей, а також під час проходження студентами професійно-орієнтованої практики. Матеріали можуть бути корисними для викладання фахових дисциплін студентами спеціальності «Соціальна робота»

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційного дослідження були апробовані у вигляді наукової публікації на тему «Особливості соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами: досвід проходження практики» підготовленої за підсумками професійно-орієнтованої стажерської практики.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, додатків та список використаних джерел (35 найменувань). Дослідження викладено на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Поняття, принципи та цінності соціальної роботи

Соціальна робота - це професійна діяльність, спрямована на надання допомоги людям, які її потребують (які знаходяться у важких життєвих обставинах) та які не здатні без сторонньої допомоги вирішити свої життєві проблеми, а іноді і жити [1]. Ця професія має свої принципи та цінності, які визначають її основні засади та спрямованість.

Одним з головних принципів соціальної роботи є принцип *гуманізму*. Він передбачає повагу до гідності та прав людини, захист їхніх інтересів та прав, недискримінацію та сприяння розвитку особистості. Гуманістичний підхід передбачає співпрацю з клієнтом, його активну участь у процесі прийняття рішень та визначенні мети допомоги.

Інший важливий принцип - принцип *соціальної справедливості*. Він передбачає рівність у доступі до ресурсів та можливостей, вирівнювання соціальних нерівностей та забезпечення рівних прав для всіх людей. Соціальні працівники працюють з людьми, які потребують допомоги, незалежно від їхньої соціальної категорії, статусу чи походження.

Третій принцип - принцип *самовизначення та поваги до автономності*. Це означає, що соціальний працівник повинен допомагати людині самостійно визначити свої потреби та цілі, а також поважати її право на власний вибір. Соціальна робота сприяє розвитку внутрішньої мотивації та самореалізації людини, допомагаючи їй знайти свій шлях до щастя та задоволення.

Повага до гідності кожної людини. Кожна людина є неповторною та унікальною, що необхідно враховувати соціальним працівникам, не допускаючи жодного прояву зневаги до особистості.

Кожна людина має право на самореалізацію, яка не призводить до порушення подібних прав інших людей. Соціальна робота є несумісною з прямим чи опосередкованим примусом клієнтів до будь-яких дій, навіть на користь клієнта або його близького соціального оточення [2].

Іншою цінністю соціальної роботи є *справедливість*. Соціальні працівники прагнуть до вирішення соціальних проблем та нерівностей, забезпечуючи рівність можливостей та доступу до ресурсів. Вони допомагають людям, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях, отримати необхідну підтримку та ресурси для виходу з них.

Однією з основних цінностей соціальної роботи є *взаємодопомога*. Соціальні працівники сприяють розвитку солідарності та співпраці серед людей, створюючи умови для взаємної допомоги та підтримки. Вони працюють з групами людей, сприяючи їхньому об'єднанню та спільним діям для досягнення спільних цілей.

Ще однією цінністю соціальної роботи є *гармонія та рівновага*. Соціальні працівники допомагають людям знайти баланс у своєму житті, вирішити конфлікти та проблеми, уникнути соціальних виключень. Вони сприяють розвитку різних сфер життя людини, таких як освіта, праця, сім'я та відпочинок, забезпечуючи їхню гармонійну інтеграцію із соціальним оточенням.

Соціальна робота – це практична діяльність, що відбувається у складному, змінному середовищі. Вона покликана надавати людям можливість якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дисфункцій. Використовуючи теорії людської поведінки та соціальних систем, соціальна робота виникає там де має місце взаємодія людей з їхнім оточенням [3].

Ще однією важливою цінністю соціальної роботи є *емпатія*. Соціальні працівники прагнуть розуміти емоції та потреби своїх клієнтів, відчувати їхні болі та радощі, щоб забезпечити ефективну допомогу. Емпатія дозволяє соціальним працівникам підтримати індивідуальний досвід кожної людини та створити з нею емоційний зв'язок.

Принципи соціальної роботи також включають принципи *професійної компетентності та етики*. Соціальні працівники повинні мати необхідні знання, навички та уміння, щоб надати якісну допомогу своїм клієнтам. Вони також повинні дотримуватися етичних норм та принципів, зокрема конфіденційності, недискримінації, свободи вибору та справедливості.

Діяльність соціального працівника повинна бути спрямована на організацію соціальної роботи, у тому числі шляхом забезпечення психологічних, соціально-педагогічних, юридичних, інформаційних соціально-економічних та соціально-медичних послуг різним категоріям клієнтів, відповідно до чинного законодавства України, разом з мультидисциплінарною командою, до якої можуть долучатися: психолог, юрист, реабілітолог, медичний працівник, співробітник правоохоронних органів, соціальний педагог, інспектор у справах дітей та ін. [4].

Одним з важливих аспектів соціальної роботи є *адвокація*. Соціальні працівники допомагають своїм клієнтам захищати їхні права та інтереси, представляючи їх у взаємодії з системою соціального захисту та владою. Вони сприяють зміні соціальних політик та законів, що мають вплив на життя людей, зокрема на тих, хто потребує допомоги.

Отже соціальна робота - це професійна діяльність спрямована на надання допомоги людям в СЖО, забезпечення їх соціального захисту та покращення якості життя. Найважливішими принципами соціальної роботи є такі, як: принцип гуманізму, принцип соціальної справедливості, принцип самовизначення та поваги до автономності, принцип професійної компетентності та етики, вони відіграють ключову роль у визначенні напрямків і методів професійної діяльності фахівців

соціальної роботи. Провідними цінностями соціальної роботи є повага до гідності людини, справедливість, взаємодопомога, емпатія, гармонія та рівновага, які визначають підхід до роботи, взаємодію з клієнтами і колегами, а також формують основу етичних стандартів професії.

1.2. Виклики та завдання соціальної роботи в умовах воєнного стану

Воєнний стан — це особливий стан, порядок управління, що запроваджується на всій території держави чи в окремих її місцевостях у разі оголошення війни, збройної агресії або загрози війни, нападу

Воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

За виняткових обставин воєнний стан застосовують для відновлення порядку в країні та збереження цивільної форми врядування, або для об'єднання людей у випадку військового вторгнення іншою країною [5].

Він може призвести до зменшення виробництва, зруйнування інфраструктури та збільшення безробіття. Воєнні дії можуть також знизити імпорт та експорт товарів, що призводить до зниження доходів населення. Воєнний стан також може спричинити інфляцію та нестабільність на фінансовому ринку.

Воєнний стан може мати значний вплив на соціальну сферу населення. Він може призвести до зниження якості життя, зростання кількості бездомних та внутрішньо переміщених осіб. Воєнний стан також може збільшити кількість жертв

серед цивільного населення та спричинити психологічну травму для великої кількості осіб. Крім того, він може призвести до зниження доступу до освіти та медичних послуг.

Політичний режим в Україні періоду дії воєнного стану зазнав істотних змін у вигляді посилення інституцій президента і, відповідно, виконавчої вертикалі через перерозподіл повноважень від представницьких органів влади на користь

новостворених військових адміністрацій. Проте така ситуація є тимчасовою і класифікується як "політичний режим воєнного стану". Однак за час дії воєнного стану і тривалої війни формуються нові політичні практики, соціальні зв'язки, соціальні групи, лінії соціально-політичних розмежувань, що справлятиме безпосередній вплив на політичний режим повоєнної України [6].

Вплив воєнного стану на соціальне функціонування населення є складним та багатограним. Воєнний стан має негативний вплив на економіку, соціальну сферу та політичну ситуацію в країні. Він призводить до зниження економічного розвитку, погіршення якості життя населення та обмеження політичних свобод. Для зменшення негативного впливу воєнного стану на соціальне функціонування населення необхідно забезпечити допомогу потерпілим, відновлення економіки та встановлення стабільної політичної ситуації. Також важливо надавати психологічну підтримку та реабілітацію для тих, хто постраждав від воєнного конфлікту. Тільки шляхом спільних зусиль уряду, громадськості та міжнародної спільноти можна забезпечити відновлення соціального функціонування населення після воєнного стану.

Вплив на міжнаціональні відносини воєнний стан може поглибити напругу між різними етнічними та релігійними групами. Це може призвести до зростання етнічної та релігійної нетерпимості, конфліктів та насильства. Важливо забезпечити міжетнічну та міжрелігійну гармонію, сприяти діалогу та взаєморозумінню між різними групами населення.

Воєнний стан може мати довгострокові наслідки для соціального функціонування населення. Це можуть бути психологічні травми, посттравматичний стресовий розлад, втрата робочих місць та економічне відсталість. Важливо забезпечити після кризову підтримку, включаючи психологічну реабілітацію та реконструкцію економіки.

Згідно зі статистичними даними поширеність ПТСР у загальній популяції в мирних умовах є відносно невеликою та становить 6-8%, причому зазвичай усі клінічні прояви цього розладу починають клінічно проявлятися протягом 6 міс після впливу травматичної події [13]. Кілька років тому перелік основних вагомих травматичних подій для нашої країни мав такий вигляд: стихійне лихо, пожежа, дорожньо-транспортна пригода, пограбування, авіакатастрофа, встановлення несприятливого для життя медичного діагнозу, поранення або смерть [11]. Нині всі лікарі чітко знають, що ПТСР частіше виникає в осіб, які безпосередньо беруть участь у бойових діях, були в окупації, перебувають під постійними обстрілами, живуть у регіонах із частими повітряними тривогами, перенесли фізичне чи сексуальне насильство, бачили на власні очі насильницьку смерть або стали свідками катувань, зґвалтувань [7].

Вплив воєнного стану на соціальне функціонування населення є складним та має багато різних аспектів. Він включає економічний спад, соціальні проблеми, політичні зміни, міжнаціональні конфлікти та довгострокові наслідки. Для забезпечення відновлення соціального функціонування населення після воєнного стану необхідно спільні зусилля влади, громадськості та міжнародної спільноти. Це включає надання допомоги потерпілим, відновлення економіки, зміцнення соціальної солідарності та сприяння міжетнічному та міжрелігійному діалогу. Тільки шляхом спільних зусиль уряду, громадськості та міжнародної спільноти можна забезпечити відновлення соціального функціонування населення після воєнного стану.

Окрім цього, варто зазначити, що вплив воєнного стану на соціальне функціонування населення може бути різним у різних країнах та конфліктних ситуаціях. Кожна війна має свої особливості та наслідки, які варто враховувати при аналізі впливу воєнного стану на соціальну сферу. Міжнародне співтовариство відіграє ключову роль у підтримці населення, що постраждало від війни, забезпечуючи гуманітарну допомогу, соціальну підтримку та сприяючи відновленню основних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти та захисту [8].

Отже, вплив воєнного стану на соціальне функціонування населення є складним та має багато аспектів. Він включає економічний спад, соціальні проблеми, політичні зміни, міжнаціональні конфлікти та довгострокові наслідки. Для забезпечення відновлення соціального функціонування населення після воєнного стану необхідні спільні зусилля влади, громадськості та міжнародної спільноти. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити відновлення соціального функціонування населення та побудувати стабільне та мирне суспільство після воєнного конфлікту.

Умови воєнного стану є складним періодом для будь-якого суспільства. Війна призводить до знищення інфраструктури, руйнує соціальні зв'язки та має негативний вплив на фізичне та психологічне благополуччя людей. У таких умовах соціальна робота відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні допомоги та підтримки тим, хто постраждав від війни [9].

Першим викликом для соціальних працівників в умовах воєнного стану є організація евакуації та надання необхідної допомоги постраждалим. Це може включати евакуацію людей з зони бойових дій, забезпечення їх проживання та харчування в безпечних місцях, а також медичну допомогу тим, хто отримав поранення.

Воєнний стан супроводжується стресом, тривогою та психологічними травмами. Соціальні працівники мають завдання надавати психологічну підтримку тим, хто постраждав від війни. Це може включати консультації, терапевтичні сесії

та активності, спрямовані на зменшення стресу та покращення психологічного стану постраждалих.

Одним з важливих завдань соціальних працівників в умовах воєнного стану є допомога постраждалим у поверненні до нормального життя та соціальній реінтеграції. Це може включати надання консультацій щодо пошуку роботи, навчання новим навичкам та забезпечення доступу до освіти та інших соціальних послуг.

Соціальні працівники повинні бути гарантами захисту прав та інтересів постраждалих від воєнного конфлікту. Воєнний стан може призвести до порушень прав людини, зокрема, дискримінації, насильства та зловживань. Соціальні працівники повинні працювати з правозахисними організаціями та місцевими владними структурами для забезпечення захисту прав постраждалих та усунення будь-яких форм незаконного поводження [10].

Умови воєнного стану часто призводять до внутрішнього переміщення населення. Соціальні працівники займаються важливим завданням надання допомоги та підтримки внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Це може включати забезпечення проживання, харчування, медичної допомоги, психологічної підтримки та допомоги у знаходженні роботи чи отриманні освіти. Робота з ВПО вимагає координації з іншими гуманітарними організаціями та владними структурами для забезпечення комплексної допомоги та інтеграції цих осіб у новому оточенні.

Воєнний стан має особливий вплив на дітей, які є найвразливішою категорією населення. Соціальні працівники забезпечують захист та допомогу дітям, які постраждали внаслідок конфлікту. Це включає надання безпечного проживання, освіти, медичної допомоги та психологічної підтримки. Завданням соціальних працівників є також виявлення і захист дітей від насильства, експлуатації та торгівлі людьми [11].

Умови воєнного стану створюють загрозу соціальній безпеці населення. Соціальні працівники працюють над забезпеченням соціальної безпеки шляхом протидії насильству, злочинності та іншим формам соціального розладу. Вони співпрацюють з правоохоронними органами та громадськими організаціями, щоб забезпечити безпеку та захист населення.

Соціальна робота в умовах воєнного стану включає в себе широкий спектр завдань та викликів. Організація евакуації та надання допомоги, психологічна підтримка, соціальна реінтеграція, захист прав та інтересів, робота з внутрішньо переміщеними особами, робота з дітьми та забезпечення соціальної безпеки - це лише деякі з аспектів соціальної роботи в умовах воєнного стану. Фахівці соціальної роботи виконують свої обов'язки, спираючись на принципи гуманітарної допомоги, прав людини й соціальної справедливості.

Важливою складовою успішної соціальної роботи в умовах воєнного стану є співпраця з іншими гуманітарними організаціями, урядовими структурами, місцевими громадами та волонтерами. Тільки шляхом спільних зусиль можна досягти більшого впливу та забезпечити необхідну допомогу тим, хто її потребує [12].

Зазначені завдання соціальної роботи в умовах воєнного стану є лише загальним описом. Конкретні заходи та стратегії залежатимуть від контексту конфлікту, місцевих умов і потреб населення. Соціальні працівники мають бути готовими до адаптації та реагування на змінні обставини, використовуючи свої професійні навички та етичні принципи.

Робота соціальних працівників у воєнний період може мати значний вплив на поліпшення життя людей, які постраждали від конфлікту. Їхні зусилля спрямовані на підтримку, захист та реабілітацію людей у найважчий період їхнього життя.

Висновки до першого розділу

У першому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано теоретичні засади соціальної роботи в умовах воєнного стану. Розкрито зміст базових понять, принципів і цінностей цієї професійної діяльності, а також окреслено основні виклики, що виникають у періоди збройного конфлікту. Соціальна робота постає як невід’ємна складова системи підтримки населення, особливо в умовах кризи, коли значна частина громадян опиняється у складних життєвих обставинах.

Соціальна робота базується на низці ключових принципів, зокрема принципі гуманізму, соціальної справедливості, професійної етики, поваги до автономності особистості та рівного доступу до ресурсів. Не менш важливими є цінності, що лежать в основі цієї діяльності: емпатія, повага до гідності кожної людини, толерантність, взаємодопомога, солідарність та прагнення до суспільної гармонії. Саме вони визначають характер взаємодії між фахівцем і клієнтом, сприяючи формуванню довіри, підтримки та позитивних змін у житті людини.

Окрему увагу у розділі приділено викликам, що виникають у сфері соціальної роботи під час війни. Це — масові переміщення населення, психологічна травматизація, зростання рівня бідності та безробіття, руйнація соціальних зв’язків, загострення соціальної вразливості окремих груп населення. Соціальні працівники змушені діяти у надзвичайно складних і часто небезпечних умовах, але їх роль у підтримці постраждалих, організації допомоги, захисті прав і свобод людини є критично важливою для стабільності та відновлення суспільства.

Отже, теоретичний аналіз доводить, що соціальна робота в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності та значення. Її завдання виходять далеко за межі звичних обов’язків — фахівці соціальної сфери стають не лише помічниками, а й координаторами, посередниками, захисниками й носіями надії для тих, хто постраждав. Вони виконують місію гуманізму, справедливості та підтримки в

найтемніші часи. Тому підготовка, стійкість, етична відповідальність і здатність до швидкої адаптації — це необхідні складові професійності сучасного соціального працівника в умовах війни.

РОЗДІЛ 2

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Діяльність соціальних служб та установ, волонтерів та громадських організацій в умовах воєнного стану

Україна, як і багато інших країн, стикалася зі складнощами внаслідок збройних конфліктів та воєнного стану. У таких небезпечних умовах соціальні працівники виконують важливу роль у наданні допомоги та підтримки населенню, яке постраждало від конфлікту [13].

Умови воєнного стану часто примушують місцеве населення шукати притулку та безпечне місце для проживання. Соціальні працівники в Україні брали активну участь у організації евакуації людей зі зони конфлікту та надавали їм необхідну гуманітарну допомогу. Це включало забезпечення проживання, харчування, медичної допомоги та інших основних потреб евакуйованих осіб. Соціальні працівники співпрацювали з урядовими органами, громадськими організаціями та волонтерами для забезпечення ефективної та координованої допомоги населенню.

Воєнний конфлікт має серйозний вплив на психологічний стан людей. Соціальні працівники в Україні забезпечували психологічну підтримку населенню, яке постраждало від воєнного стану. Вони проводили індивідуальні та групові консультації, психотерапевтичні сесії та тренінги зі стресового менеджменту. Метою такої роботи було допомогти людям у подоланні травматичних подій, зменшенні стресу та покращенні їхнього психічного благополуччя [14].

Внутрішньо переміщені особи є однією з найвразливіших груп населення під час збройного конфлікту. Соціальні працівники в Україні забезпечували допомогу та підтримку цій категорії людей. Вони надавали інформацію про можливості отримання житла, роботи, медичної допомоги та інших соціальних послуг. Крім того, соціальні працівники сприяли інтеграції внутрішньо переміщених осіб у новому місці проживання, сприяли їхній соціальній адаптації та включенню у місцеву спільноту.

Діти є особливо вразливою групою населення під час воєнного конфлікту. Соціальні працівники в Україні забезпечували захист та допомогу дітям, які постраждали від війни. Вони працювали з дитячими будинками, організовували соціально-реабілітаційні програми, надавали психологічну підтримку та допомогу у відновленні зв'язків з родиною. Крім того, соціальні працівники сприяли реінтеграції дітей в освітній процес та забезпечували їхні права на безпеку, здоров'я та розвиток.

Досвід соціальної роботи в умовах воєнного стану в Україні показує важливу роль соціальних працівників у наданні допомоги та підтримки постраждалому населенню. Організація евакуації, надання гуманітарної допомоги, психологічна підтримка, робота з внутрішньо переміщеними особами та захист дітей є важливими компонентами соціальної роботи в таких умовах. Ця робота вимагає співпраці з урядовими органами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення ефективного та координованого підходу до надання допомоги населенню [15].

Розуміння та врахування потреб постраждалого населення, ефективна координація роботи та партнерство між різними структурами є ключовими факторами успішної соціальної роботи в умовах воєнного стану.

Додатковою складністю соціальної роботи в умовах воєнного стану є нестабільність ситуації та постійні зміни, що вимагають гнучкості та швидкого реагування соціальних працівників. Вони повинні бути готові до зміни планів,

оцінювати потреби населення та адаптувати свою роботу залежно від зміни ситуації.

Крім того, соціальні працівники повинні мати глибоке розуміння культурних, етнічних та соціальних аспектів українського суспільства, що допомагає їм взаємодіяти з різними групами населення та забезпечувати культурну чутливість у своїй роботі.

Разом із тим, соціальні працівники часто стикаються з власними викликами та стресами у воєнних умовах. Навантаження на них може бути великим, оскільки вони працюють у середовищі з високим ризиком та обмеженими ресурсами. Тому важливо, щоб соціальні працівники отримували підтримку та супровід з боку своїх колег та організацій, а також мали доступ до професійних програм саморозвитку та відновлення.

Підсумовуючи, досвід соціальної роботи в умовах воєнного стану в Україні відображає важливість ролі соціальних працівників у підтримці та наданні допомоги постраждалому населенню. Їхня робота охоплює організацію евакуації, надання гуманітарної допомоги, психологічну підтримку, роботу з внутрішньо переміщеними особами та захист дітей. Ефективна соціальна робота вимагає співпраці, гнучкості, культурної чутливості та вміння швидко адаптуватися до зміни ситуації. Крім того, важливо забезпечувати підтримку соціальних працівників, оскільки вони працюють у стресовому середовищі [16].

Таблиця 2.1.

Аналіз діяльності соціальних служб та установ в умовах воєнного стану в Україні

Параметр	Діяльність
Кількість обслугованих осіб	Понад 1,5 млн осіб, з них:
	- Внутрішньо переміщені особи (ВПО) - понад 1 млн осіб
	- Потерпілі від обстрілів та інших бойових дій - понад 400 тис. осіб

Види надання допомоги	- Фінансова підтримка, одноразові грошові виплати та соціальні виплати
	- Надання гуманітарної допомоги (продукти харчування, одяг, предмети гігієни)
	- Соціальний супровід та психологічна підтримка
	- Організація роботи притулків та пунктів тимчасового розміщення
	- Допомога у працевлаштуванні ВПО та інших постраждалих
Виклики та проблеми	- Зростання навантаження на соціальні служби
	- Обмежене фінансування та ресурсне забезпечення
	- Необхідність адаптації надання послуг до умов воєнного часу
	- Ризики безпеки для співробітників та клієнтів
	- Робота у стресових та травмуючих умовах

Соціальні служби та установи в Україні відіграють надважливу роль у забезпеченні підтримки та захисту населення в умовах воєнного стану. Незважаючи на численні виклики, вони продемонстрували високий рівень адаптивності, стійкості та самовідданості [17].

Діяльність соціальних служб та установ має і надалі отримувати підтримку та посилення для забезпечення:

- Достатнього фінансування та ресурсів.
- Надання комплексної та індивідуалізованої допомоги.
- Забезпечення безпеки та захисту для співробітників та клієнтів.
- Покращення координації та співпраці між різними зацікавленими сторонам.
- Розвиток довгострокових програм підтримки та відновлення для постраждалих від війни.

Україна знаходиться в унікальному історичному контексті, де воєнний стан та збройний конфлікт на сході країни створюють серйозні виклики для населення. У таких надзвичайних обставинах волонтерство та громадська підтримка

виявляються надзвичайно важливими елементами у забезпеченні допомоги постраждалим та підтримці внутрішньо переміщених осіб [20].

Волонтерство в Україні набуло особливого значення під час конфлікту на сході країни. Тисячі людей з різних куточків країни добровільно долучилися до допомоги постраждалим та військовим. Волонтери забезпечують гуманітарну допомогу, медичне обслуговування, розподіл продуктів харчування та необхідних речей. Вони допомагають в організації тимчасових притулків для внутрішньо переміщених осіб та забезпечують психологічну підтримку.

Громадська підтримка також має велике значення в умовах воєнного стану. Громадські організації, медичні заклади, школи, бізнес-структури та прості громадяни виявляють активність у наданні допомоги. Вони збирають кошти, забезпечують матеріальну допомогу, організовують благодійні акції та поширюють інформацію про потреби постраждалих. Громадська підтримка сприяє об'єднанню зусиль та мобілізації ресурсів для надання допомоги в умовах кризи.

Незважаючи на важливу роль волонтерства та громадської підтримки, існують певні виклики, з якими стикаються добровольці та громадські організації. Недостатні фінансові ресурси, складні умови роботи та небезпека в зоні конфлікту, виснаження добровольців та нестача координації можуть ускладнювати роботу. Однак, розвиток мережі волонтерських організацій та підтримка громадськості дають певні перспективи для подолання цих викликів.

Волонтерство та громадська підтримка в умовах воєнного стану в Україні грають важливу роль у забезпеченні допомоги та підтримки постраждалим та внутрішньо переміщеним особам. Волонтери та громадські організації забезпечують гуманітарну допомогу, медичне обслуговування, психологічну підтримку та інші важливі послуги. Громадська підтримка сприяє об'єднанню зусиль та мобілізації ресурсів для надання допомоги. Водночас, існують виклики, з якими стикаються волонтери та громадські організації, але зростання волонтерського руху та підтримка громадськості дають перспективу подолання цих

складнощів. Важливо продовжувати розвивати цей сектор та забезпечувати сприятливі умови для волонтерства та громадської підтримки в умовах воєнного стану в Україні.

Волонтерство та громадська підтримка мають велике значення не лише з точки зору надання допомоги постраждалим, але й у зміцненні соціального солідарності та об'єднанні громади. Волонтери створюють мережу активних громадян, які діють разом для досягнення спільної мети. Це сприяє формуванню почуття громадської свідомості та відповідальності. Громадська підтримка також допомагає підтримувати моральний дух та оптимізм у важкі часи [21].

Для забезпечення ефективної роботи волонтерів та громадських організацій в умовах воєнного стану важливо забезпечити належну підтримку та розвиток цього сектору. Держава може грати важливу роль у створенні сприятливих умов для волонтерської діяльності шляхом надання фінансової підтримки, спрощення адміністративних процедур та створення спеціальних програм для підтримки волонтерів. Також важливо забезпечити надання необхідного навчання та підготовки для волонтерів, зокрема у сфері медичного обслуговування та психологічної підтримки.

Міжнародна спільнота також грає важливу роль у підтримці волонтерського руху та громадської підтримки в умовах воєнного стану в Україні. Зовнішня допомога та технічна підтримка від міжнародних організацій сприяють розвитку волонтерського руху, наданню гуманітарної допомоги та покращенню умов для постраждалих. Міжнародне співробітництво також допомагає в обміні досвідом та передачі найкращих практик у сфері волонтерства та громадської підтримки.

Волонтерство та громадська підтримка в умовах воєнного стану в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні допомоги та підтримки постраждалим і громаді, та сприянні соціальній солідарності. Забезпечення належної підтримки та розвитку волонтерства вимагає спільних зусиль держави, громадських організацій і міжнародної спільноти. Тільки шляхом співпраці та координації можна

забезпечити ефективну допомогу тим, хто потребує найбільшої допомоги у важкі часи.

Україна, як багатонаціональна країна, завжди була на перетині інтересів різних держав. У своїй історії український народ переживав багато випробувань, але жодне з них не могло зрівнятися з воєнним станом, спричиненим вторгненням Росії на початку 2022 року. Ця агресія призвела до евакуації та переміщення великої кількості населення, що мало вирішальний вплив на суспільство, економіку та психологію людей [22].

Вторгнення Росії на територію України має свої коріння у політичному конфлікті між двома країнами. Росія намагалася втрутитися у внутрішні справи України, накладаючи свою волю і вимагаючи зміни у політичному ландшафті. Це призвело до підпалу національних протиріч, що виявилися непереборними силами. В результаті, Росія вирішила вжити військових дій для досягнення своїх цілей.

Умови воєнного стану привели до того, що багато людей стали потребувати евакуації. Це стосувалось, насамперед, людей, які проживали в прикордонних регіонах, де було найбільше загрози з боку російської армії. Уряд України організував спеціальні поїзди, автобуси та літаки для евакуації людей до безпечних місць. Багато українців, особливо дітей, були евакуйовані до інших країн, де вони отримували необхідну допомогу та підтримку.

Окрім евакуації, багато людей були змушені покинути свої домівки та переміститися до інших регіонів України. Це стосувалося переважно мешканців зони конфлікту, де було постійне обстрілювання та руйнування інфраструктури. Багато з них стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які шукали притулок у внутрішніх регіонах України. Це створило великі виклики для українського уряду, який повинен був забезпечити необхідні умови для тимчасового проживання та підтримки ВПО. Багато людей втратили свої домівки та майно, і їм довелося починати все заново у нових місцях [23].

Воєнний стан та евакуація/переміщення населення сильно позначилися на суспільстві та економіці України. Багато людей втратили свої робочі місця та доходи, що призвело до зростання безробіття та економічних проблем. Крім того, евакуйовані та переміщені люди стали потребувати додаткової допомоги та підтримки з боку уряду та громадських організацій. Це створило великі фінансові та організаційні виклики для країни.

Воєнний стан та переміщення населення також сильно вплинули на психологію людей. Багато евакуйованих та переміщених осіб почувалися втраченими та безпорадними, вони втратили свою рутину та стали стикатися з постійним стресом. Багато з них також стали свідками або жертвами жахливих подій, що спричинило появу посттравматичного стресового розладу та інших психологічних проблем. Національна та міжнародна спільнота намагалася надати необхідну підтримку та допомогу у цьому важкому часі.

Воєнний стан та вторгнення Росії на територію України призвели до евакуації та переміщення великої кількості населення. Це мало серйозний вплив на суспільство, економіку та психологію людей. Уряд України та міжнародна спільнота зробили все можливе, щоб забезпечити необхідні умови та підтримку для евакуйованих та переміщених осіб. Проте, наслідки цих подій будуть відчуватися ще довгий час після закінчення конфлікту, і потребуватимуть подальшого вирішення [24].

Одним з головних завдань уряду після закінчення конфлікту буде відновлення зруйнованої інфраструктури та житлового фонду, а також забезпечення необхідної допомоги тим, хто втратив свої домівки та робочі місця. Важливо також забезпечити психологічну підтримку тим, хто постраждав від воєнних подій, та допомогти їм повернутися до нормального життя.

Міжнародна спільнота також має важливу роль у підтримці України в цей важкий період. Необхідно залучити додаткові фінансові ресурси та експертну допомогу для відновлення країни та політичного мирного врегулювання конфлікту.

Запровадження санкцій проти росії і надання військової технічної допомоги Україні є одними з можливих заходів для стримування агресора та забезпечення безпеки.

Евакуація та переміщення населення в умовах воєнного стану в Україні з вторгненням росії мають серйозні наслідки для суспільства, економіки та психології людей. Уряд України та міжнародна спільнота зробили значні зусилля для надання допомоги та підтримки постраждалим. Проте, важливо продовжити роботу з відновлення та підтримки постраждалих, а також забезпечити політичне мирне врегулювання конфлікту. Тільки так Україна зможе повернутися до стабільного та розвинутого стану.

2.2. Професійні виклики для соціальних працівників

Воєнний стан, що розпочався в Україні після вторгнення Росії, мав серйозні соціальні наслідки для населення. Тисячі людей були змушені втекти зі своїх домівок, втратили робочі місця та стали залежними від гуманітарної допомоги. В таких складних умовах соціальні працівники відіграють важливу роль у наданні підтримки та допомоги постраждалим [25].

Соціальні працівники відіграють важливу роль у координації та розподілі гуманітарної допомоги постраждалим. Вони забезпечують доставку продуктів харчування, медикаментів та інших необхідних речей до тимчасових притулків та місць евакуації. Вони також надають інформаційну підтримку та консультують постраждалих щодо отримання допомоги та соціальних послуг.

Сфера соціального захисту населення є однією з найбільш пріоритетних у розбудові громадянського суспільства, тому в державі зростає попит на професію соціального працівника. Під час навчання спеціальності «Соціальна робота» студенти одержують знання з психології, соціології, вивчають правові аспекти

соціального захисту, оволодівають методами соціальної роботи, навчаються навичкам щодо оцінки потреб та представлення інтересів людини.

Соціальний працівник - це посередник між громадянином та державою. Соціальна робота - визнана в усьому світі спеціальність, основою якої є прояв гуманного ставлення людини до соціально вразливих громадян. Фахівець із соціальної роботи – це той, хто вміє співчувати, розуміти проблеми інших людей, прагне допомогти іншому жити гідно, незважаючи на фізичні обмеження, душевний злам чи життєву кризу. За світовими стандартами фахівці із соціальної роботи можуть працювати на різних рівнях реалізації соціальної політики держави – на рівні управління, правового захисту, матеріального забезпечення, освіти, безпосередньої практики.

Соціальний працівник є важливою складовою ланкою функціонування держави щодо повноцінного забезпечення життєдіяльності вразливих верств населення, особливо під час воєнного стану в Україні [29].

Фахівці соціальної роботи грають важливу роль у наданні психологічної підтримки тим, хто постраждав від воєнних дій. Вони працюють з людьми, які втратили своїх близьких, мають посттравматичний стрес або потребують допомоги у відновленні психічного стану. Соціальні працівники проводять індивідуальні консультації, групові заняття та тренінги для підтримки постраждалих і допомагають їм повернутися до нормального життя. Соціальні працівники беруть участь у процесі відновлення зруйнованої житлової інфраструктури. Вони забезпечують координацію зусиль між урядовими органами, громадськими організаціями та міжнародними донорами для ефективного відновлення постраждалих населених пунктів та житлового фонду. Вони також сприяють розробленню програм соціальної підтримки для тих, хто втратив свої домівки та робочі місця. Соціальні працівники допомагають постраждалим отримати доступ до соціальних послуг, які можуть бути необхідні в умовах воєнного стану. Вони допомагають зареєструватися на отримання допомоги по безробіттю, медичних

послуг, освіти та інших соціальних програм. Вони також допомагають постраждалим отримати необхідні документи та інші формальності [26].

Роль фахівців соціальної роботи у подоланні викликів воєнного стану в Україні з Росією є невід'ємною. Вони надають гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, координують відновлення житлового фонду та соціальної інфраструктури, а також забезпечують доступ до соціальних послуг для постраждалих. Їх робота є важливою для підтримки та відновлення життя тих, хто постраждав від воєнних дій. Проте, для ефективного подолання викликів воєнного стану, необхідно продовжувати підтримку та сприяти розвитку професійного потенціалу соціальних працівників. Тільки так можна забезпечити належну підтримку та поліпшити життя постраждалих українців.

Таблиця 2.2.

Професійні виклики для соціальних працівників в період війни України з Росією

Виклик	Наслідки
Робота в умовах кризи та невизначеності	- Високий рівень стресу та емоційного вигорання
	- Необхідність швидкої адаптації до мінливих умов
	- Ризики для безпеки та благополуччя
Зростання навантаження та обмежені ресурси	- Недостатність персоналу та фінансування
	- Необхідність пріоритезації потреб та розподілу обмежених ресурсів
Травма та втрати серед клієнтів	- Потреба в спеціалізованій підтримці та втручанні
	- Ризик вторинної травматизації для соціальних працівників
Робота з ВПО та іншими постраждалими	- Необхідність надання комплексної допомоги, що включає житло, фінансову підтримку та психологічну допомогу
	- Робота з людьми з різним культурним та мовним походженням

Забезпечення безпеки та захисту	- Необхідність проведення оцінки ризиків та розробки планів безпеки
	- Співпраця з правоохоронними органами та іншими службами реагування
Самодогляд та підтримка колег	- Необхідність пріоритезувати власне благополуччя та звертатися за підтримкою, коли це необхідно
	- Створення систем підтримки для соціальних працівників та команд

Наслідки для соціальних працівників:

- високий рівень стресу та емоційного вигорання;
- ризики вторинної травматизації;
- необхідність адаптації до нових ролей та відповідальності;
- потреба в підвищенні кваліфікації та отриманні спеціалізованої підготовки;
- важливість самоогляду та підтримки колег.

Особистісні якості та навички, необхідні соціальним працівникам.

Воєнний конфлікт між Україною та Росією має серйозні соціальні наслідки для населення. Зростає потреба в ефективній соціальній підтримці та допомозі постраждалим громадянам. У таких складних умовах соціальні працівники повинні мати певні особистісні якості та навички, щоб впоратися з викликами, що виникають внаслідок війни [27].

Однією з ключових особистісних якостей соціальних працівників є емпатія та співчуття до постраждалих людей. Вони повинні мати здатність поставити себе на місце іншої людини, відчувати її біль та потреби. Це допомагає фахівцям соціальної роботи створити довіру та зрозуміти потреби постраждалих, щоб надати їм належну допомогу.

Соціальні працівники повинні мати комунікативні навички, щоб ефективно спілкуватися з постраждалими людьми та іншими зацікавленими сторонами. Вони

повинні бути здатні слухати, виражати свої думки чітко та вміло вести діалог, щоб забезпечити належну підтримку та співпрацю.

У період воєнного конфлікту соціальним працівникам доводиться працювати в складних умовах та забезпечувати організацію допомоги. Вони повинні мати здатність до планування, координації та прийняття важливих рішень в обмеженому часі та ресурсах. Організаційні здібності допомагають соціальним працівникам ефективно розподілити ресурси та надати допомогу постраждалим.

У воєнний час фахівці соціальної роботи можуть працювати з різними групами населення, які мають різні культурні та етнічні особливості. Вони повинні мати толерантність та культурну чутливість, щоб поважати та розуміти різницю між людьми. Важливо бути відкритим до інших культур та релігій, а також вміти працювати в мультикультурному середовищі, забезпечуючи всім постраждалим однаковий доступ до допомоги.

Воєнна ситуація є стресовою для всіх учасників, включаючи соціальних працівників. Вони повинні бути стресостійкими та мати здатність контролювати свої емоції, щоб ефективно працювати в надзвичайних ситуаціях. Самоконтроль допомагає соціальним працівникам зберегти професійну об'єктивність та виконувати свої обов'язки навіть в стресових умовах [28].

Фахівці соціальної роботи мають важливу роль у наданні допомоги постраждалим громадянам під час воєнних конфліктів. Їх особистісні якості та навички є вирішальними для успішного виконання їхніх обов'язків. Емпатія, комунікаційні навички, організаційні здібності, толерантність та культурна чутливість, стійкість до стресу та самоконтроль - це лише кілька з основних якостей, які допоможуть соціальним працівникам впоратися з викликами періоду війни України з Росією.

2.3. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб: досвід громадської організації «Дієва громада»

Сучасна військово-політична та економічна ситуація в Україні провокує появу нових соціальних проблем, які пов'язані з вимушеним переселенням великої кількості осіб у межах країни. Внутрішні переселенці стають кризовою групою, соціальна робота з якою має відповідати сучасним вимогам та застосовувати інноваційні засоби фахової діяльності професіоналів соціальної сфери. Практичний досвід, набутий під час стажерської практики у громадській організації «Дієва громада», свідчить про важливість соціальної роботи в адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до нових умов життя.

Метою нашого дослідження під час практики був аналіз ключових аспектів соціальної підтримки ВПО та методів їх адаптації до нових соціальних умов.

Основними завданнями були:

- Визначення основних проблем, з якими стикаються ВПО під час адаптації.
- Аналіз ролі психологічної підтримки у процесі соціальної інтеграції.
- Оцінка ефективності проведених заходів, спрямованих на покращення якості життя ВПО.

Дослідження базувалося на спостереженні та участі у заходах, що проводилися фахівцями ГО «Дієва громада» на базі муніципального комунального підприємства «Шелтер» у с. Лукавці Чернівецької області.

У період проходження професійно-орієнтованої стажерської практики на базі громадської організації «Дієва громада», що функціонує у співпраці з муніципальним комунальним підприємством «Шелтер» у с. Лукавці, було здобуто комплексний досвід реалізації соціальної роботи в умовах воєнного стану. В умовах широкомасштабної гуманітарної кризи, викликаній військовими діями, організація

відіграє ключову роль у забезпеченні допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), зокрема сім'ям з дітьми. ГО «Дієва громада» функціонує у співпраці з міжнародними гуманітарними фондами, місцевими громадами, благодійниками та волонтерами. Основним завданням є створення безпечного середовища для проживання осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок воєнних дій, а також забезпечення соціального супроводу, гуманітарної, психологічної та освітньої підтримки.

Організація є типовою громадською ініціативою, що поєднує волонтерські, соціальні, психологічні та гуманітарні напрямки. Умовно її діяльність можна розділити на дві сфери: базова матеріальна підтримка (проживання, харчування, одяг) та психосоціальний супровід (психологічна адаптація, консультації, дозволя, освітні заходи).

«В Чернівецькій області, в селі Лукавці, був облаштований Центр тимчасового притулку внутрішньо переміщених осіб. Шелтер був створений за грантової підтримки Програми ООН із відновлення та розбудови миру та фінансової підтримки Європейського Союзу. Над проєктом обладнання притулку також працювала ГО «Дієва Громада». Завдяки зусиллям громадських організацій, депутатів місцевих рад та міжнародним донорам шелтер на Буковині у селі Лукавиці став тимчасовою домівкою для кількох десятків переселенців. Переважно це родини з дітьми, тож у притулку панує дружня атмосфера і лунає дитячий сміх. Тут тепло, є все необхідне для комфортного життя з дітьми. Завдяки грантовій підтримці Програми ООН із відновлення та розбудови миру, яка надається проєкту по обладнанню шелтеру, всі, хто тут мешкає, мають усе необхідне для комфортного життя. Всі побутові процеси налагоджені, адже центр функціонує з квітня 2022 року» [30].

Практика передбачала занурення у всі рівні соціальної взаємодії: від надання базової гуманітарної допомоги до участі в психологічній підтримці й арт-терапевтичних заходах. Було реалізовано як індивідуальні, так і групові форми

роботи з клієнтами, серед яких переважали особи, що зазнали гострих психоемоційних навантажень внаслідок переміщення, втрати житла чи членів родини.

Наша діяльність охоплювала різноманітні напрями: від арт-терапії та тренінгів зі стресостійкості – до діагностичних занять і індивідуальних підтримувальних бесід. Усі заходи були спрямовані на емоційне розвантаження, розвиток самосвідомості, формування соціальних навичок, підвищення самооцінки та забезпечення умов для позитивної адаптації в новому середовищі.

Далі у вигляді узагальненої таблиці подано систематизований опис основних форм роботи з дітьми, що проводилися нами під час дослідження. У таблиці наведено назву форми, її наукове обґрунтування, конкретний зміст заходу, результати та фахові рекомендації, які ми можемо запропонувати, спираючись на набуті знання і досвід. Такий аналіз дозволяє оцінити ефективність обраних методів, підкреслити професійну значущість кожного з них та обґрунтувати доцільність їх подальшого використання у роботі з дітьми з досвідом війни та втрати.

Таблиця 2.3

Опис форм роботи з дітьми ВПО, проведених під час професійно-орієнтованої стажерської практики

№	Форма роботи	Наукове підґрунтя та методики	Практична реалізація	Результати	Рекомендації
1	Тренінг «Важливі навички в періоді стресу. Відчіпляємося з гачка»	Структура заняття спирається на когнітивно-поведінкову модель стресу (R. Lazarus & S. Folkman) та концепцію «coping skills». Застосовано елементи mindfulness («концентрація у	<i>Вступне коло</i> – учасники називають ім'я та «колір настрою», що одразу відкриває безпечний простір і дає первинний зріз емоційної температури	Після тренінгу більшість підлітків суб'єктивно оцінили зниження тривожності; спостерігалася краща здатність переключатися з	Запровадити щотижневі 15-хвилинні «стрес-паузи» перед початком шкільних занять у притулку. Використовувати шкалу

		моменті») і принципи дитячої участі ЮНІСЕФ.	групи. <i>Міні-лекція</i> про фізіологію стресу, його тригери й наслідки. Далі – вправа «Визначаємо тригери» (робота з картками-ілюстраціями) та серія коротких «якірних» технік, зокрема «концентрація на диханні 4-7-8». Завершує заняття групова рефлексія за методикою «STOP-THINK-ACT» — кожен озвучує, який спосіб самопідтримки готовий спробувати вже сьогодні.	«катастрофічних» думок на ресурсні.	PSS-10 для регулярного моніторингу рівня стресу; дані вносити до індивідуальних карток. Підготувати набір кишенькових пам'яток-«шпаларалок» із трьома дихальними методами та QR-кодом на аудіомедитацію.
2	Арт-терапевтичний майстер-клас «Розпис гіпсових фігурок»	Заняття побудоване на травма-фокусованій арт-терапії (М. Naumburg, E. Kramer) та принципах сенсомоторної інтеграції. Яскраві кольори й тактильна робота з гіпсом сприяють зниженню рівня кортизолу.	Після представлення техніки діти самостійно обирали палітру та створювали «свій гарбуз-талісман». Організатор пропонував вербально супроводжувати дії: «Який настрій має твій гарбуз?».	Спостерігалося виразне емоційне «розвантаження», формування відчуття спільноти, покращення настрою	Урізноманітнити матеріали (глина, тканина, природні об'єкти) для розвитку дрібної моторики. Додавати 5-хвилинну кінезіологічну розминку перед творчою частиною,

			що активізувало називання емоцій. Завершальна «галерея» робіт з обговоренням символіки кольорів формувала почуття спільноти .		щоб зменшити гіпервозбудження. Записувати аудіо-відгуки дітей одразу після майстер-класу — це створює «банк успіху» для самопідтримки.
3	Проективна методика «Неіснуюча тварина»	Проективна діагностика «Неіснуюча тварина» [31] дозволяє через символи зчитувати внутрішні конфлікти та ресурси дитини.	Після короткого налаштування діти малювали фантастичну істоту, придумували їй ім'я й історію. Під час процесу фахівець фіксував кольори, деталі, розмір фігури та комунікацію. У прикладі малюнка (додаток) «Багатовухий кіт» 15 вух читалися як гіперчутливості та страх втрати контролю .	Виявлено індикатори підвищеної тривожності (надмірна деталізація, багатовухі образи), компенсаторні о-захисні мотиви.	Проводити повторне тестування через три місяці, щоб відстежити динаміку. Інтегрувати дані діагностики до індивідуальних програм реабілітації; залучати батьків до обговорення результатів. Використовувати історії, створені дітьми, як основу для казкотерапії.
4	Дебатний захід «Питання, стосуються кожного»	Технологія освітніх дебатів (формат Karl Popper) [32] базується на соціально-конструктивістській парадигмі	Після міні-лекції про історію дебатів команди «утвердження» й «заперечення»	Підлітки демонстрували зростання аргументаційних умінь, толерантність до	Створити постійну дебатну студію й проводити ігри двічі на місяць.

		Л. Виготського й формує метапізнання та медійну грамотність [33].	обирали тему (смартфони в школах, екологія тощо), готували тези й виступали, застосовуючи аргументи та контраргументи. Фасилітатор контролював регламент і підкреслював, що головне — переконати слухача, а не «перемогти» суперника	альтернативних позицій.	Запровадити фідбек-картки з самооцінкою soft skills (слухання, аргументація, емоційне саморегулювання). Співпрацювати зі шкільними вчителями української мови — включати елементи дебатов у уроки риторики.
5	Індивідуальна бесіда з дівчинкою ВПО	Недирективне консультування К. Роджерса [34] доповнене травма-інформованим підходом SAMHSA (Six Principles) [35].	Сесія тривала 45 хв. і складалася з фаз встановлення контакту, дослідження тем дружби, сім'ї, випадків цькування, пошуку «безпечного місця» (ліжко в кімнаті) і завершальної вербалізації емоцій. Під час бесіди використовувалася техніка «активного слухання» та питання, що уточнюють, без оцінювання	Дитина проявила емоційну відкритість, сформулювала запит на подальшу підтримку	Організувати серію підтримувальних сесій 1 р/тиж. Залучити шкільного психолога; розробити індивідуальний план подолання булінгу. Рекомендована участь у групі «Підліток&безпека»

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи було представлено результати практичного дослідження, здійсненого на базі громадської організації «Дієва громада», що функціонує при муніципальному комунальному підприємстві «Shelter» у селі Лукавці. Дослідження проводилося з метою поглибленого аналізу практичної реалізації завдань соціальної роботи в умовах діяльності неурядових організацій, зокрема в контексті надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам і дітям.

У процесі проходження професійно-орієнтованої практики було зафіксовано широкий спектр форм соціальної роботи, що реалізуються у вказаній організації. Особливу увагу приділено роботі з дітьми, яка передбачала організацію та проведення групових занять із використанням елементів арт-терапії, творчих активностей, профорієнтаційних тренінгів, розвивальних ігор, а також залучення до ініціатив з надання гуманітарної допомоги. Практична діяльність засвідчила, що діти потребують не лише матеріальної підтримки, а й безпечного емоційного простору, в якому вони можуть вільно проявляти себе, комунікувати, розвивати навички та отримувати позитивний досвід взаємодії.

Результати спостережень та аналіз проведеної роботи підтвердили актуальність особистісно орієнтованого підходу в соціальній роботі з дітьми, необхідність гнучкого планування діяльності з урахуванням вікових та психологічних особливостей, а також важливість професійної етичної позиції фахівця. Практика продемонструвала ефективність поєднання різних методів роботи — як індивідуальних, так і групових — для досягнення позитивних змін у стані, поведінці та настрої дітей.

Загалом, проведене дослідження засвідчило, що діяльність фахівця соціальної роботи в умовах громадської організації має широкий змістовний спектр і вимагає

комплексного підходу, глибокого розуміння потреб клієнтів, емпатійності, стресостійкості та готовності до міждисциплінарної взаємодії. Отримані результати стали основою для подальших теоретичних узагальнень і визначення напрямів удосконалення соціальної роботи в громадському секторі, зокрема в контексті підтримки дітей у кризових ситуаціях.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота ґрунтовно висвітлює сутність, історичні корені та сучасні підходи соціальної роботи як гуманітарної діяльності, спрямованої на підтримку вразливих груп населення. У першому розділі детально розглянуто визначення соціальної роботи, її основні функції, принципи та еволюцію як професії, що виникла у відповідь на соціальні виклики суспільства. Окреслено важливість соціальної роботи як міждисциплінарної галузі, що поєднує знання соціології, психології, права та педагогіки, сприяючи комплексному вирішенню проблем особистості та громади.

Перший розділ підкреслює ключову роль соціального працівника як посередника між індивідом і суспільством, який через емпатію, підтримку та професійну компетентність допомагає клієнтам долати кризові ситуації, адаптуватися до змін і розвивати власні ресурси. Особливу увагу приділено етичним засадам професії, які забезпечують гуманістичний підхід до кожної людини, незалежно від її статусу чи життєвих обставин.

Другий розділ містить практичне дослідження, здійснене на базі громадської організації «Дієва громада», що працює при муніципальному комунальному підприємстві «Shelter» у селі Лукавці. Цей розділ конкретизує теоретичні положення через аналіз діяльності у сфері соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами та їхніми дітьми. Особливий акцент зроблено на реалізації комплексного підходу, що передбачає надання не лише матеріальної допомоги, а й створення безпечного емоційного простору для розвитку, комунікації та психологічної підтримки.

Практична діяльність засвідчила, що діти ВПО, крім базових потреб, потребують емоційної стабільності і можливості вільно виражати свої почуття, отримувати позитивний досвід взаємодії та підтримку з боку соціальних

працівників. Використання різноманітних методів — від арт-терапії та когнітивно-поведінкових тренінгів до проєктивних методик і освітніх дебатів — сприяло розвитку соціальних, комунікативних та психологічних компетенцій, зниженню тривожності і формуванню почуття спільноти.

Результати дослідження підтвердили ефективність особистісно орієнтованого підходу, який враховує індивідуальні особливості дітей, їхній віковий і психологічний контекст, а також важливість гнучкого планування соціально-педагогічної роботи. Практика показала, що робота соціального працівника у громадському секторі потребує високого рівня професійної підготовки, стресостійкості, емпатії, здатності до міждисциплінарної співпраці і дотримання етичних норм.

Важливим аспектом є також системна взаємодія з батьками, педагогами та іншими фахівцями, що дозволяє розробляти індивідуальні програми підтримки та проводити моніторинг їх ефективності. Залучення дітей до творчих ігрових форм діяльності, майстер-класів і групових тренінгів не лише покращує їхній емоційний стан, але й сприяє формуванню навичок соціальної адаптації та саморегуляції.

Таким чином, проведена робота засвідчує, що соціальна робота в умовах діяльності громадських організацій має широкий спектр функцій — від гуманітарної допомоги до психологічної реабілітації та розвитку особистості. Вона є ефективним інструментом підтримки вразливих категорій населення в кризових ситуаціях, сприяє підвищенню якості їх життя і соціальній інтеграції.

Отримані результати можуть бути використані для подальшого вдосконалення теоретичних моделей соціальної роботи, розробки практичних рекомендацій і формування нових соціальних ініціатив, спрямованих на підтримку внутрішньо переміщених осіб та дітей у складних життєвих обставинах. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка ефективних методик комплексної соціально-психологічної підтримки, а також посилення міжсекторної взаємодії державних структур, громадських організацій і місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайко Н. О. Вступ до спеціальності «Соціальна робота»: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Соціальна робота». Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017.
2. Про Концепцію розвитку соціальної роботи в Україні : Наказ Міністра та соціалістики України від 30.03.2005 № 84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05>.
3. Сайко Н. О. Вступ до спеціальності «Соціальна робота»: Навчальний посібник для студентів спеціальності «Соціальна робота». Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017.
4. Тимошенко Н. Є. Вступ до спеціальності «Соціальна робота». Модуль 2 : навч. посіб. / Н. Є. Тимошенко. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elibrary.kubg.edu.ua>.
5. Соціальна робота // Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_робота.
6. Адаптивні зміни у функціонуванні політичної системи України в умовах повоєнної відбудови : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. — Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. — 648 с. — ISBN 978-617-14-0360-4.
7. Посттравматичний стресовий розлад під час війни: можливості розширення терапевтичного діапазону [Електронний ресурс] // Health-ua.com : Психіатрія та психотерапія. – Режим доступу: <https://health-ua.com/psychiatry/trivozni-rozradi/78767-posttravmaticnii-stresovii-rozlad-pid-cas-viini-mozlivosti-rozsirennia-terapevticnogo-diapazonu>.
8. UNHCR. Ukraine: Humanitarian Response Plan – 2023 update. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-2023-humanitarian-response-plan-march-2023>.

9. Коваленко Т.П. «Соціальні ініціативи під час воєнного стану». Донецьк: ДонНУ, 2020.
10. Козлова І.М. «Методика соціальної роботи з постраждалими від війни». Херсон: Олді-плюс, 2023.
11. Лебединська Ю.О. «Соціальна ізоляція під час воєнних конфліктів: психологічні аспекти». Чернігів: ЧДТУ, 2023.
12. Литвиненко Л.Л. «Травматичний стрес: соціальна робота з постраждалими». Чернівці: Рута, 2023.
13. Мазур Н.П. «Ресурси соціальної роботи в умовах воєнної кризи». Рівне: РДГУ, 2021.
14. Мельник А.Г. «Соціальна робота з ветеранами: досвід України». Вінниця: Книга-Вега, 2023.
15. Нечитайло Д.У., Олійник Ю.Б. «Соціальна адаптація ветеранів: українські реалії». Львів: Аверс, 2022.
16. Орленко С.М. «Соціальна робота у контексті гуманітарних криз». Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2021.
17. Павленко Р.С. «Методи роботи з дітьми військових у час війни». Запоріжжя: ЗНУ, 2022.
18. Петрик І.В. «Мобільні бригади психологічної допомоги: український досвід». Кривий Ріг: Мінерал, 2023.
19. Рибчинський Є.О. «Соціальні проекти для військових сімей». Київ: Наукова думка, 2020.
20. Савченко О.Е. «Соціальні послуги в умовах воєнного конфлікту: нові виклики». Черкаси: Брама, 2021.
21. Середа В.Х. «Теорії кризової інтервенції у соціальній роботі». Тернопіль: Астон, 2022.
22. Скрипник Т.В. «Соціальна робота з ветеранами: емпіричне дослідження». Одеса: Астропринт, 2021.

23. Тарасенко Л.М. «Підтримка військових дітей в освітньому середовищі». Луцьк: Вежа, 2023.
24. Федорова С.П. «Психосоціальна допомога у кризових регіонах». Івано-Франківськ: Сім'я і К, 2020.
25. Харченко В.Ю. «Соціальне забезпечення в умовах воєнного стану». Ужгород: Карпати, 2021.
26. Черевко К.В. «Роль соціального робітника в евакуаційних процесах». Миколаїв: Іліон, 2022.
27. Шевченко І.І. «Соціальна робота з особами з інвалідністю під час війни». Суми: Університетська книга, 2021.
28. Яременко О.Б. «Соціальна інтеграція ветеранів: виклики та перспективи». Кропивницький: КМА, 2022.
29. Антикризисний медіа-центр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://acmc.ua/>.
30. Актуальна професія сьогодення – соціальний працівник | Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ispf.gov.ua/>.
31. Дукаревич, М. З. Методика «Малюнок неіснуючої тварини». Розроблено як проєктивний психодіагностичний інструмент, ≈1990-ті.
32. Виготський, Л. С. Мислення і мова. – Київ: Радянська школа, 1982.
33. Snider, A., Schnurer, M. Many Sides: Debate Across the Curriculum. – New York: IDEA Press, 2006.
34. Роджерс, К. Р. Клієнт-центроване консультування: його актуальність сьогодні. – Київ: Центр практичної психології, 2001.
35. SAMHSA (Substance Abuse and Mental Health Services Administration). Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. Treatment Improvement Protocol (TIP) Series 57. – Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services, 2014.